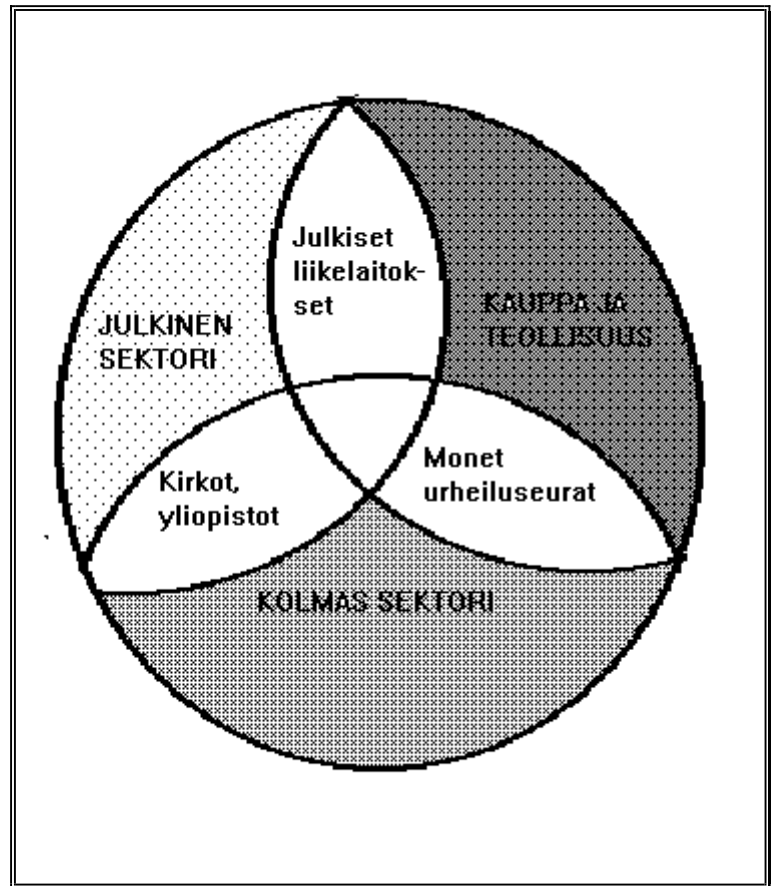

Tuttu tuntematon - Johdatus kolmannen sektorin teorioihin

1. Nykyisen keskustelun synty

Käsitettä kolmas sektori käyttivät ensimmäisinä Amitai Etzioni ja Theodore Levitt vuonna 1973. Etzionille termi tarkoitti kaikkia sellaisia organisaatioita, jotka eivät olleet puhtaasti kaupallisia tai puhtaasti valtiollisia. Tätä voisi kutsua termin laajaksi merkitykseksi. Myöhemmin termiä on käytetty sen suppeammassa merkityksessä pääasiassa kuvaamaan organisaatioita, jotka eivät ole osittainkaan kaupallisia tai valtiollisia. Oheisessa kuviossa näkyvät sektorien lisäksi myös kyseiset raja-alueet.

2. Kolmannen sektorin juuret

Kolmannen sektorin keskeisimmät toiminnot löytyvät kolmelta alueelta: sosiaalihuolto, koulutus ja terveydenhuolto. Sosiaalihuollon juuret löytyvät jo muinaisesta Israelista jossa kaikki hyväntekeväisyys oli yksityistä kasvokkain tapahtuvaa auttamista. Lainsäädännössä tämä oli huomioitu edellyttä-

Kuvio 1: Valtio, markkinat ja kolmas sektori

mällä että piennarten ja sapattivuosien viljasato oli jätettävä "orpojen, leskien ja muukalaisten" korjattavaksi. Lisäksi Toora muistutti jatkuvasti näiden ihmisryhmien olevan Jumalan erityisessä suojeluksessa. Tämä kasvokkainen auttaminen kävi kolmannella vuosisadalla eKr. kaupungistumisen ja köyhien määrän dramaattisen kasvun myötä riittämättömäksi. Silloin syntyivät ensimmäiset vapaaehtoispuhjoilla toimivat avustusinstituutiot: soppakeittiöt ja sosiaalirahastot. Juutalainen sosiaalihuollon malli siirtyi periaatteessa sellaisenaan kristityille ja on nähtävissä erilaisin variaatioin läpi kirkkohistorian. Siten moderneilla ratkaisuilla on koeteltuja malleja hyvinkin pitkältä ajalta.

Euroopassa kehittyi 1800-luvulla kolme eri mallia koulutuksen ja sosiaalihuollon järjestämiseen. Etelä-Euroopassa nojaututtiin katoliseen subsidiariteetti-periaatteeseen, jonka mukaan vastuu yksilön hyvinvoinnista on ensisijaisesti yksilöllä itsellään, sitten perheellä, suvulla, vapaaehtoisjärjestöillä ja vasta viime kädessä valtiolla. Toisaalta periaate kielsi ylemmän tahon puuttumisen alemman tahon hoitamiin asioihin mutta toisaalta velvoitti ylemmän tahon pitämään huolta siitä, että alempi taho pystyi huolehtimaan velvoitteistaan.

Tämä katolisen kirkon sosiaalioppi on ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että valtiot ovat olleet historiallisesti epävakaita ja vaihtelevia rakenteita Euroopassa. Yksikään Euroopan valtio ei ole katolista kirkkoa vanhempi. Siten niiden varaan ei ole voinut rakentaa mitään kestävää. Lisäksi feodalismi ja itsevaltiut saivat aikaan käsityksen valtiosta erillisenä ilmiönä suhteessa yhteiskuntaan. Valtio oli hallitsija, ei kansa.

Pohjois-Euroopan luterilaisilla alueilla taas on ollut hyvinkin pitkät perinteet demokratiassa muinaisine kärjäkivineen ja vaalikuninkuuksineen. Tämä on juurruttanut Pohjoismaihin käsityksen valtiosta kansan omana asiana. Siten Pohjoismaissa on oleellisesti

erilainen suhtautuminen valtioon kuin Etelä-Euroopassa. Myös luterilaisuus edesauttoi sosiaalihuollon ja koulutuksen organisoimista yhteiskunnan toimesta. Jo Luther oli kirjeessään Saksan kansan neuvosherroille korostanut yhteiskunnan vastuuta koulutuksen järjestämisessä. Ei ole mikään sattuma, että ensimmäiset modernin hyvinvointivaltion projektit syntyivät Preussissa ja Tanskassa.

Kolmas Eurooppalaisen hyvinvoinnin malli syntyi Britanniassa. Sen voisi sanoa olevan välimuoto luterilaisesta valtiokeskeisestä mallista ja katolisesta perhekeskeisestä mallista. Toisaalta valtio pyrki huolehtimaan köyhäinhoidosta mm. lainsäädännöllä mutta jätti käytännön toimenpiteet paikallisten seurakuntien ja yhdistysten tehtäväksi. Britanniassa syntyikin oma yhdistyskulttuurinsa, joka vaikutti voimakkaasti kolmannen sektorin kehittymiseen. Britannian malli levisi myös muihin anglosaksisiin maihin.

Eräs kolmannen sektorin kehitykseen vaikuttava tekijä oli työväenliikkeen nousu 1800-luvulla. Se selittää erot Brittiläisen ja luterilaisen alueen välillä. Englannissa työväenliike sai legitimitteettinsä ja osan johtajistoaan metodismista ja sen kapinasta Anglikaanista kirkkoa vastaan. Saksassa ja Pohjoismaissa kirkolla ei ollut metodismin kaltaista vastavoimaa koska herätysliikkeet pysyivät kirkon sisällä. Tällöin työväenliike ei saanut uskonnollisesti artikuloitua legitimitteettiä vaan se joutui etsimään sitä muualta. Tästä johtuu työväenliikkeen suurempi uskonnonvastaisuus luterilaisella alueella verrattuna Britanniaan. Käytännöllisenä seurauksena suhtautuminen kolmanteen sektoriin oli negatiivisempaa. Se nähtiin konservatismiin linnakkeena ja 'kirkon aseistettuna tyttärenä', jota korkeintaan siedettiin.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden nousu ja hyvinvointivaltion kriisi ovat nostaneet kolmannen sektorin uuden kiinnostuksen kohteeksi myös pohjoismaissa. Liikkeet niin oikealla kuin vasemmalla ovat hahmottaneet valtion kansalaisyhteiskunnasta erillisenä val-

tapiirinä. Tällöin on vaadittu valtion roolin supistamista ja ihmisten omaehtoisuuden lisäämistä. Tässä keskustelussa kolmannen sektorin organisaatiot on nähty yhtenä mahdollisuutena hyvinvointipalvelujen turvaamiseksi.

3. Käsitteet

Edellä mainitut historialliset kehityslinjat ovat vaikuttaneet myös kolmannelta sektorista käytettyihin käsitteisiin. Eri maissa käytetyt käsitteet eivät vastaa täysin toisiaan ja jopa samoilla käsitteillä on eri sisältöjä kulttuurista ja oppiaineesta riippuen. Voidaankin puhua Wittgensteinilaisittain käsiteperheestä, jossa eri käsitteillä on toistensa piirteitä mutta kaikki käsitteet ovat sinänsä ainutlaatuisia. Tällaisia käsitteitä ovat mm. kansalaisyhteiskunta, sosiaaliset liikkeet, voittoa tuottamaton sektori, vapaaehtoisorganisaatiot, hyväntekeväisyysorganisaatiot, kansalaisjärjestöt, yleishyödylliset yhteisöt ja sosiaalitalous.

Näiden eri käsitteiden kiistattomana ytimenä ovat yhdistykset, klubit ja säätiöt. Kiistanalaisempia ovat osuuskunnat, oma-apujärjestöt, sosiaaliset liikkeet, lyhytaikaiset epäviralliset yhteenliittymät, keskinäiset yhtiöt, valtioiden liikelaitokset ja kirkot. Eri käsitteet rajaavat näiden mukaanottoa eri tavoin.

4. Keskeiset tutkimusperinteet

Kolmannen sektorin tutkimus alkoi taloustieteessä jossa muodostuivat alan klassiset teoriat. Ensimmäinen on Burton Weisbrodin ns. "julkisen valinnan teoria", jota on kutsuttu myös "valtion epäonnistumisteoriaksi". Sen mukaan valtio järjestää palveluja keskiarvoäänestäjän tarpeiden mukaan jättäen erityistarpeiden tyydyttämisen muille.

Toisena on Henry Hansmannin "luotettavuusteoria" tai "markkinoiden epäonnistumisteoria" Sen mukaan silloin kun tuotteen laatua ei pystytä objektiivisesti arvioimaan edeltäkäsikin, kuluttajat luottavat enemmän ei-kaupallisiin toimijoihin kuin kaupallisiin koska

ns. voitonjakokiellon uskotaan ehkäisevän henkilökohtaisen voiton-tavoittelun. Tällöin voidaan olettaa palvelun tarjoajan laittavan palvelusta saatavat tulot sen kehittämiseen.

Kolmas teoria on Lester Salamonin "kolmannen osapuolen teoria", jota voitaisiin rinnastuksen vuoksi kutsua myös "järjestöjen epäonnistumisteoriaksi". Sen mukaan palvelut syntyvät kolmannella sektorilla mutta siirtyvät joko valtiollisiksi tai kaupallisiksi.

Näistä epäonnistumisteorioista poiketen "transaktio-teoria" ei pi-dä jotain sektoria lähtökohtana vaan selittää yhdistysten olevan eräänlaisia hyväntekeväisyyden tukkuliikkeitä, jotka helpottavat avun kulkemista useilta auttajilta useille autettaville.

Näiden kolmannen sektorin syntyteorioiden lisäksi sekä taloustie-teessä että sosiologiassa on lukuisia teorioita organisaatioiden käyttäytymisestä. Merkittävimmät ovat organisaatiososiologiset adaptaatioteoriat, ekologinen teoria ja institutionaalinen teoria. Kaikki pyrkivät selittämään sitä miksi jotkut organisaatiot menes-tyvät ja toiset eivät.

Adaptaatioteoriat selittävät menestymistä järjestöjen muuntumis- ja sopeutumiskyvyllä. Ekologinen teoria lainaa mallinsa biologias-ta ja näkee organisaatioiden maailman olemassaolon taisteluna, jossa selviytymiseen vaikuttavat organisaation elinlokero, ikä, organisaatiopopulaation koko ja muut ekologiset tekijät. Institu-tionaalinen teoria selittää menestyksen yhteiskunnan arvoista kä-sin. Organisaatiot menestyvät omaksuessaan ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja käytäntöjä.

Oppiaineiden ja valtioiden rajat alkoivat tutkimuksessa rikkoutua 1980-luvulta alkaen. Kansainvälinen vertaileva tutkimus pyrkii ny-kyisin poikkitieteellisesti yhdistämään eri tieteenalojen osaamis-ta tämän tutun tuntemattoman ymmärtämisessä. Merkittävin projekti on ollut 1990-luvulla toteutettu Johns Hopkins yliopiston johtama

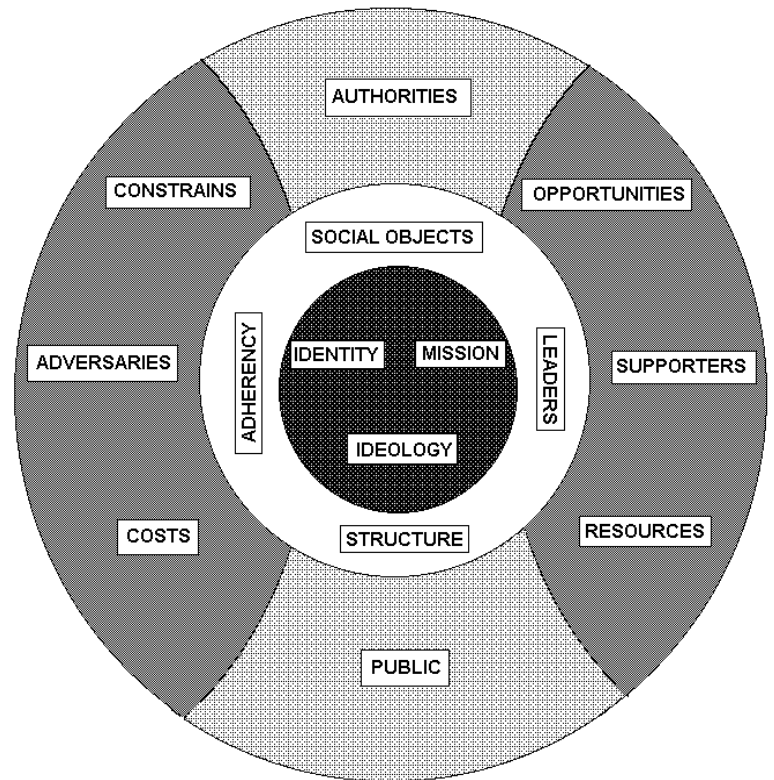
kansainvälinen kolmannen sektorin tutkimusprojekti, jolla pyrittiin keräämään vertailukelpoista aineistoa eri maista.

5. Teorioiden arviointia

Tutkimuksessani arvioin esittelemiäni teorioita kuudelta eri kanalta. Ensiksi arvioin miten teoreetikot hahmottavat kolmannen sektorin. Toiseksi, miten he määrittelevät eri sektoreiden väliset vastuualueet. Kolmanneksi pyrin selvittämään minkä tyyppisiä teoritiat ovat sekä mikro-makro akselilla että tieteen traditionsa osalta. Neljäs kiinnostuksen kohteeni oli teorioiden kattavuus ja siihen liittyen viidentenä teemana tutkin teorioiden evidenssipohjan laajuutta ja niiden juurimetaforia. Lopuksi pohdin sitä, miten kyseistä teoriaa voisi käyttää kansainvälisten kansalaisjärjestöjen tutkimisessa. Näistä esitän tässä lopuksi vain viimeiseen kysymykseen liittyen mallini kansainvälisten kansalaisjärjestöjen tutkimiseen. Kyseinen malli on tarkoitettu lähinnä heuristiseksi apuneuvoksi järjestöjen piirteiden havainnointiin. Kaikissa järjestöissä eivät mallin kaikki piirteet saa suinkaan samanlaista painoarvoa mutta malli toimii eräänlaisena tarkastuslistana tutkijalle.

Malli lähtee Michael T. Hannanin ja John Freemanin hierarkisen inertian ajatuksesta. Sen mukaan organisaation ytimessä ovat sen toimintaideat, jotka muuttuvat hitaammin kuin sen rakenteet puhumattakaan sen teknisestä järjestelmästä. Muokkasin heidän malliaan ja pelkistin organisaation kolmeen perustasoon: ydin, kehä ja ympäristö. Nämä itsessään jakautuvat pienempiin osa-alueisiin, jotka usein ovat ainoastaan analyttisiä jakoja. Malli on esitetty oheisessa kuvassa:

Uusien sosiaalisten liikkeiden teorit korostavat identiteettien ja uskomusjärjestelmien merkitystä liikkeissä. Tämä sama korostus näkyy myös joissain kolmannen sektorin teorioissa. Mm. Estelle James onkin kutsunut kolmannen sektorin organisaatioita "intressiyhteisöiksi".

Kuvio 2: Organisaatiosipuli

Näiden kahden tekijän lisäksi ytimessä on myös organisaation tehtävänäky, missio. Erityisesti nämä kolme

ovat ainoastaan analyyttisiä jakoja. Esimerkiksi kristillisessä järjestössä kristillinen identiteetti on erottamaton osa sen uskomusjärjestelmää ja missiota.

Organisaation kehä koostuu sen rakenteesta, johtajista, sosiaalisista objekteista ja jäsenistöstä. Ytimen muuttuminen luo aina potentiaalinen näidenkin muuttumiselle mutta ei välttämättä toisinpäin. Kuitenkin on selvää, että suuret muutokset jäsenkunnan rakenteessa muuttavat identiteettiä luovat vähintäänkin potentiaalinen ideologian ja mission muutoksille. Organisaation rakenteen muuttaminen muuttaa samalla sen vakiintuneita valtasuhteita ja näin jonkun nousevan ryhmittymän erityiskorostukset saattavat tulla koko organisaation korostuksiksi. Tämä sama pätee myös muutoksiin johdossa: johtajan käden jälki näkyy aina organisaatiossa. Samoin so-

siaalisten objektien muutos saattaa muuttaa organisaation identiteettiä ja ideologiaa ja sitä kautta myös missiota.

Organisaation konteksti vaikuttaa ennenkaikkea sen mahdollisuuksiin toimia. Sosiaalisten liikkeiden teorioissa puhutaankin mahdollisuusrakenteista. Ajatus nousee peliteorioista - ajatellaanpa vaikka shakkia, jossa mahdollisuudet ovat jokaisen siirron jälkeen muuttuneet. Konteksti koostuu periaatteessa kolmenlaisista tekijöistä: tukevista, neutraaleista ja vaikeuttavista.

Tukevia tekijöitä ovat mm. resurssit ja niihin liittyen kannattajakunta sekä positiiviset mahdollisuudet. Neutraaleja voivat olla yleisö ja viranomaiset. Tosin ne saattavat olla myös joko tukijoita tai vastustajia. Haittaavia tekijöitä ovat toimintakulut, vastustajat sekä huonot toimintamahdollisuudet. Nämä mahdollisuusrakenteet vaikuttavat useissa tapauksissa sekä organisaation kuoreen että ytimeen. Varsinkin rajoittavat tekijät pakottavat organisaation keskittymään siihen mitä se voi ydinarvojaan loukkaamatta tehdä. Keskittyminen jollekin tehtäväalueelle luo kuitenkin potentiaalin myös järjestön mission uudelleentulkinnalle. Samoin toiminnan laajentaminen saattaa tuoda sen pariin uusia ihmisryhmiä ja sitä kautta muuttaa sen identiteettiä. Lisäksi laajentuminen tuo uudelleenorganisoimistarpeita, joilla, kuten mainitsin on omia seurauksiaan.

Tutkimukseni käytännöllisenä tavoitteena on ollut luoda teoriaa kansainvälisten kansalaisjärjestöjen tutkimista varten. Kansalaisjärjestöjä on tutkittu pääasiassa sosiaalisten liikkeiden ja kolmannen sektorin teorioissa jotka eivät juurikaan ole olleet vuorovaikutuksessa keskenään. Tutkimukseni eräänä tavoitteena on ollut näiden teoriaperinteiden "helmien" yhdistäminen. Tämän lisäksi olen argumentoinut sen puolesta, että uskonnollisten liikkeiden ja maailmankuvien tutkimus tulisi liittää mukaan kansalaisjärjestötutkimukseen. Onhan uskomusjärjestelmien tutkiminen teologian ominta alaa.